

A. Conștiința

I. Certitudinea sensibilă, adică Aceasta și Păreră

Ne găsim în punctul de plecare al dezvoltării care ne va conduce în cele din urmă la cunoașterea absolută. La acest nivel originar, cunoașterea este denumită de Hegel *a nemijlocitului*, deoarece în ea nu intervine nimic de natura gândirii. În această ipostază nu se concepe. Totuși, în absența gândului, orice discurs se blochează; expunerea este constrânsă să înainteze pe două planuri, ceea ce este desemnat prin două expresii caracteristice: „*fur uns*” și „*für es*”. Dacă conștiința însăși este doar *receptivă*, dacă nu a ajuns la gânduri și nu poate da seama nici de ea însăși, nici de obiectul ei, pentru a o descrie va trebui ca *noi* să ne instalăm în poziția care permite o descriere. Și *noi* descoperim că aici conștiința este *Eu pur*. De fapt, *Eul* este mai mult o structură formală (asupra căreia Hegel nu insistă, deoarece era cunoscută din filosofia lui Fichte), în timp ce conștiința este formă și conținut întretesute. Așadar, conștiința și *Eul* nu sunt identice în general, ci numai coincid în momentul *certitudinii sensibile* în sensul

că, lipsită de structuri, cu un conținut bogat dar neorganizat (alcătuit exclusiv din senzații), conștiința este abstractă. Este dificil, ca să zicem așa, să intrăm în pielea unei asemenea conștiințe:

„conștiința este Eu, nimic mai mult, un pur Acesta; individul singular cunoaște purul Acesta, adică *singularul*” (FS 64; PhG 63).

Nu poate fi vorba încă despre o certitudine în adevăratul sens al cuvântului, aceasta presupunând o activitate prealabilă, absentă la acest nivel. Certitudinea conștiinței o descoperim însă noi, în modalitatea specifică prin care ea se raportează la obiectul cunoașterii ei. O modalitate instabilă, în care Eul și lucrul se susțin reciproc. Din punctul de vedere al conștiinței (fur es), lucrurile stau mai simplu: obiectul este stabil, Eul o simplă *cunoaștere* a obiectului. Pentru conștiință obiectul este esențial, cunoașterea nu. Obiectul certitudinii sensibile este Acesta, simpla prezență aici și acum.

Aici începe *dialectica* certitudinii sensibile, seria modificărilor, a peripețiilor care vor duce la depășirea ei. Dialectica acestei certitudini e o dialectică a lui Aici și Acum. Iar rezultatul ei, o spunem de pe acum, este *universalul*. În primă instanță, Aici și Acum sunt opuse universalului: „*Acum este noapte*” vizează nu noaptea, ci *această* noapte, valabilitatea enunțului fiind strict limitată la ea. Limbajul forțează însă apariția universalului: deși nu ni-l *repre-*

zentăm (căci vizăm o *anume* noapte), îl *exprimăm* (spunând că *este*). „Ca fiind un universal noi și *exprimăm* sensibilul” (FS 65; PhG 65). Noaptea s-a transformat între timp în amiază, adevărul enunțului s-a întunecat, deoarece *acum* este amiază, nu mai este noapte. După cum se vede, noaptea nu mai este, s-a transformat în altceva; *acum* însă este indiferent față de noapte sau zi. Tocmai pentru că este indiferent față de ele este un universal, și tocmai universalul este exprimat de limbaj. Când spun *acum* eu vizez un *acum* *anume*, iar limbajul, ființa în genere, faptul că ceva este. Limbajul ne contrazice deci și ne obligă să răsturnăm raportul originar dintre cunoaștere și obiect: certitudinea e în *cunoaștere* și nu în obiect. Certitudinea iese din domeniul obiectului și intră pe terenul Eului. Obiectul este *al meu*, căci e cunoscut de mine. *Acum* exprimă părerea *mea* despre obiect. Dialectica lui *acum* este însoțită de cea a lui *aici*, împreună cu care răsturnarea este justificată. Fiind analogă, renunțăm la prezentarea ei.

Așadar, perspectiva s-a schimbat. Eul, cu vederea, auzul și cu celelalte are prioritate. *Acum* și *aici* rămân în continuare: *acum* e zi fiindcă eu văd că e zi. Un alt eu, pe un alt meridian, va vedea însă că e noapte. Problema persistă, certitudinea este iar ruinată. *Eul* însă se afirmă și el ca universal:

„când spun *Eu*, acest *Eu* singular, spun în genere *toți Eu*” (FS 67; PhG 66).

Prin urmare „și obiectul și Eul sunt universale” (*Ibidem; PhG 67*). Această descoperire anulează atotputernicia lui Aici și Acum. Obiectul și Eul nu mai sunt opuse. Dacă eu intuiesc că acum este zi, *pentru mine* este zi și obiectul nu mă contrazice; nu mai sunt nevoit să fac comparații pentru a vedea dacă constatările făcute corespund și să constat adesea că nu corespund. Simpla arătare a lui acum este suficientă, îi recunoaștem înfățișarea proteică, de a nu mai fi în timp ce este. Arătarea (indicarea) lui Acum nu este un fapt simplu, ci are trei momente: 1. eu îl indic pe *Acum*, acesta fiind afirmat ca adevărul, dar deja el *a fost* (căci nu te poți scărda de două ori în apa aceluiași râu, cum spunea bătrânul Heradit, zis Obscurul, dar care nu este chiar așa greu de înțeles), astfel că 2. adevărul devine ceva ce *a fost*, un adevăr care în acest moment este suprimat, deși valabil cândva (este cunoscută faimoasa suprimare hegeliană, *Aufheben*, dispariție și păstrare: iat-o funcționând întâia oară aici) el 3. nu *este*; al doilea adevăr, fiind la rândul lui suprimat, ne întoarcem la primul: *Acum este*. Cineva neprevenit ar putea să întrebe: la ce bun această mișcare pentru a descrie un fapt atât de simplu (și util) ca indicarea a ceva? Însă prin această întrebare el ar rămâne în capcana certitudinii sensibile, care nu descoperă niciodată că actul de a indica, oricât de simplu și original ar părea, nu este decât un rezultat, nu un

adevăr absolut, că prin indicare nu stabilim existența unor obiecte exterioare individuale, pentru simplul fapt că nu le putem exprima, ci numai a unui Aici și a unui Acum în veșnică schimbare.

II. Percepția, adică Lucrul și Iluzia

Percepția își însușește lecția de mai sus. Pentru ea atât Eul este universal, cât și obiectul. Ea ridică acest fapt la rangul unui principiu: este indiscutabil că atât obiectul cât și actul perceperii (aparținând Eului) sunt universale.

„Obiectul este, prin esență, același cu ce este mișcarea; mișcarea este desfășurarea și distingerea momentelor, obiectul este cuprinderea lor împreună” (FS 71; PhG 71).

Desigur, *noi* continuăm să constatăm, conștiința însăși nu este încă în stare de așa ceva, ea va trebui să se supună unei noi mișcări dialectice. Oricum, și ea a făcut un pas înainte: obiectul și Eul nu mai sunt ceva separat. Se întoarce de unde a pornit, dar nu mai este aceeași. Este capabilă să vadă lucrul, nu doar pe Aici și Acum. Dar, ca și în cazul certitudinii sensibile, pentru ea are prioritate obiectul, nu actul perceperii. Obiectul universal este lucrul alcătuit din proprietățile sale. Fostul *Acesta* este acum un mediu universal în care plutesc proprietățile lucrului; legătura lor este slabă: ele sunt fiecare negativa celeilalte. Mediul lor le ține laolaltă prin acțiunea indiferentă a conjuncției: zahărul e

alb și dulce și cubic și... astfel că lucrul este, ca să zicem așa, o colecție eteroclită într-un fel de loc geometric sau câmp cu o singură dimensiune, conjunctivitatea, pe care Hegel o denumește *natură* sau *caracter al lucrului (Dingheit)*.

Albul și dulcele, albul și cubicul etc. nu alcătuiesc însă zahărul. Pentru aceasta, proprietățile nu trebuie să rămână ouse prin și, ci să fie reunite, ca o bucată de zahăr, *Un* lucru, care exclude proprietăți improprii, ca amar și negru etc. pentru a fi lucru. Reunind proprietățile ce se găsesc în câmpul caracterului de lucru, conștiința crede a fi regăsit adevărul, pe care certitudinea sensibilă îl pierduse, cu condiția însă de a nu modifica nimic, de a nu adăuga și a nu pierde nimic din vedere, pentru a nu compromite adevărul. Ceea ce nu e deloc ușor: fiindcă e în plină percepere „i se poate întâmpla să sesizeze greșit obiectul și să se înșele” (*FS 74; PhG 74*).

Această posibilitate de a ne înșela ruinează încrederea celui ce percepe în propria-i percepție:

„Cel ce percepe are conștiința posibilității iluziei” (*Ibidem; Ibidem*).

Iluzia este vina celui ce percepe, căci lucrul este unul, identic cu sine, neschimbător. Ceea ce este nu poate decât să fie, spunea bătrânul Parmenide. *Noi* știm acest lucru, conștiința urmează să-l descopere.

O piatră de încercare pentru conștiința percepătoare este constatarea *ei* că

proprietatea care revine lucrului nu se mărginește să-l determine numai pe el: *alb* este nu numai zahărul, ci și varul, și Socrate. Proprietatea împiedică lucrul să fie văzut ca Unu exclusiv dacă pentru conștiință nu este proprietate singulară, albul zahărului, albul lui Socrate. Proprietatea își reclamă și cucerește independența. Și atunci mediul continuu, caracterul de lucru în care se adunau proprietățile, este sfărâmat și, o dată cu el, adevărul abia regăsit de conștiința care percepe. Ea nu poate accepta această pierdere, echivalentă cu întoarcerea la starea pe care a depășit-o, în care nu intrase în posesia lucrului. Va păstra lucrul, dar va modifica, imperceptibil întâi, apoi radical, adevărul:

„Voi fi deci conștient de un lucru ca *Unu* (...); când în mișcarea percepției intervine ceva ce contrazice aceasta, aceasta trebuie trebuie recunoscută ca fiind reflexia mea” (FS 76; PhG 75).

Locul în care se întâlnesc proprietățile este în mine, iluzia nu face parte din lucru, ci din mine. *Caracterul de lucru*, mediul lui, s-a mutat în mine. O dată cu el se va muta aici și unitatea lucrului, pe care eu o înfăptuiesc. Conștiința ia pe seama ei operația de selectare a proprietăților lucrurilor: *întrucât* este alb, nu este cubic, *întrucât* este alb și cubic nu e dulce etc. Adăugarea succesivă a proprietăților – de către conștiință – reconstituie lucrul, văzut acum nu ca o colecție de proprietăți care au tendința de a deveni de sine stătătoare,

ci de materii. Lucrul reconstituit astfel se va confrunta cu celălalt, rămas în afara conștiinței. Conștiința este în fața problemei Unului și multiplului. Se grăbește s-o rezolve iar în favoarea obiectului, considerând Unul ca identic cu sine și pe sine, ca operator care selectează proprietățile, neidentică. Astfel că lucrul nu este diferit de sine, ci doar de alte lucruri. Diferența zace totuși în lucru, prin constituția lui diferită îl deosebim de alte lucruri. Cu alte cuvinte, lucrul nu este lucru decât în măsura în care nu intră în relație cu alte lucruri. Dacă îl punem în relație cu alt lucru, iese în evidență diferența, neidentitatea lui. Va trebui să-i găsim proprietatea esențială, să căutăm în noianul de proprietăți pe cea care îi revine numai lui; dar, depinzând de ea, lucrul își pierde din nou independența.

O nouă tentativă de salvare a lucrului: să admitem că diferența nu e doar o circumstanță exterioară, care ne ajută să separăm lucrul de alte lucruri. Atunci el este:

„În una și aceeași privință, opusul lui însuși, este pentru sine întrucât el este pentru un altul și pentru altul întrucât el este pentru sine” (FS 79f PhG 79).

Dacă ne aducem aminte cum a apărut universalul în cadrul certitudinii sensibile, vom sesiza aici o analogie. Lucrul este determinat ca și cum ar fi *toate* lucrurile: oricare lucru este identic cu sine și diferit de altul. O afirmație de bun simț; de fapt,

Hegel arată că aceasta este chiar filosofia bunului-simț comun, care se autocaracterizează, sigură de sine, drept „conștiința reală, solidă”, dar care se folosește numai de niște *abstracții*, gânduri de care nu e conștientă că sunt simple gânduri.

Pe neașteptate, aproape fără să ne dăm seama, am ajuns la gânduri. Am vorbit nu despre lucruri anume, ci despre lucru în genere. Lucrul universal nu mai ține de percepție, ci de intelect. El a fost însă obținut în dialectica percepției și nu este cu totul eliberat de domeniul sensibil. O „logică a percepției” este o sofisticărie care se ocupă cu eliminarea iluziei care, cum am văzut, este un ingredient esențial al percepției, impurificabil.

Cuprins

Prefața	11
Introducerea	19
I. Certitudinea sensibilă, adică Aceasta și Păreră	23
II. Percepția, adică Lucrul și Iluzia	28
III. Forță și intelect, fenomen și lumea suprasensibilă	33
IV. Adevărul certitudinii de sine	45
V. Certitudine și adevăr al rațiunii	58
VI. Religia	98
VII. Religia	136
VIII. Cunoașterea absolută	145
În loc de încheiere	146
Bibliografie	147